

Egy hajdúszováti népi építészeti emlék megújulása

A százéves magyar műemlékvédelem figyelme csak az elmúlt évtizedben fordult erőteljesen a népi építkezés, a népi műemlékek felé. Mind a Hazafias Népfront keretében működő honismereti bizottságok, mind a honismereti szakkörök kezdetől fogva nemcsak figyelemmel kísérték a műemlékvédelmet, hanem működnek is ilyen jellegű bizottságok és szakkörök.

Az Alföld falvai tömegesen estek áldozatul a török hódoltságnak, így Debrecen környékén csaknem 50 falu pusztulásáról tudunk. Mintegy 400 éve Szovát község a jelenlegi kotszegi zártkert és a népi műemlék jellegűnek nyilvánított csőszház körül feküdt. Az elpusztult Szovát község megmaradt népe az ősi meglepedési helytől nem messze, a Kösely vizétől körülfogva, attól nagyobb védelmet remélve újraépítette faluját. Az elhagyott ősi település helyén később kialakult a kotszegi zártkert, amely szerves gazdasági része az újratelepült falunak is. E kertnek egyetlen épülete az a csőszház, amely a hajdúszováti művelődési ház keretében működő honismereti szakkör javaslatára 1980. őszén népi műemlék jellegűnek nyilvánították, s emléktáblával láttak el.

A kertgazdák tulajdonában lévő csőszházat a tulajdonosok *Csóka Lajos* fűgazda vezetésével rendbe hozták. A megújított népi műemlék jellegű épület falán szakköri ünnepély keretében lepleztük le azt az emléktáblát, amely *Diószegi Lajos* honismereti szakkörvezető és a tagság lelkes munkáját is hirdeti. A kedves és jól megszervezett szakköri ünnepségen jelen voltak a község vezetői, s jól illeszkedett a műsorhoz a 100 éves múltú Hajdúszováti Szövetkezetek Kodály Zoltán Énekkara, amelyet *Szathmári Károly* karnagy vezényelt.

A kb. 100 éves csőszház tornácos, vályogfalú és náddal szegett épület. Külsőleg hasonló a tiszacsegei zsellérházhoz, s ahhoz a hajdúböszörményi kb. 120 éves

épülethez is, amely ma *Káplár Miklós* alföldi festő kiállítóhelyisége és emlékszóbjája. Az épület kétosztatú, nyílttüzelésű. Kemencét a csőszházakban nem építettek, mivel télen nem lakták, a fűtésre nem volt szükség. Az épület sarufás tetőszerkezettel készült, kisebb helyiségében találjuk a nyílttüzelésű tűzhelyet, amely főzésre alkalmas. Innen létrán lehet feljutni a padlásra, ahol fatisztító kaparókat, kepelőket, favillákat tartottak. Az épület nagyobb részét foglalja el a kb. 50–60 személy befogadására alkalmas nagy terem, amely a kertgazdák tanácskozásának célját szolgálta. A kis méretű ablakok, a helyiség falba épített nagyméretű falócája, a tanácskozóasztal és a támlás lóca mind eredeti, ma is használatos. A kis ablakokon beszűrődő világosság, a kívül-belül hófehérre meszelt fal, s a régről megmaradt boroskancsó a népi műemlék jellegűvé nyilvánított csőszkunyhónak jellegzetes, eredeti darabja. E csőszházra is – mint az alföldi népi épületekre – jellemző az egyszerűség és a célszerűség. Minden építőanyag adva volt: a vályog, a nád, s a táj és az épület között olyan összhang van, mintha valóban a tájból nőtt volna ki.

A szakköri ünnepséggel egy néprajzi szempontból érdekes szokás, a „dérházi” emléke is felelevenedett. A *kertdérházi* a kertgazdák, a *juhderházi* a juhtartók találkoztak, s evés-ivás közben intézték el gazdasági ügyeiket.

A *kertdérházi*ra ősszel került sor, amikor a *fűgazda* beszámolt gazdátársainak a tavasszal megtartott, s árverés formájában lebonyolított fűeladásról. A fűeladás jövedelméből vásárolták azt a birkát, amelyet közösen fogyasztottak el a kertdérházi keretében. Korábban ez alkalommal fogadták meg a következő gazdasági évre a csősz is. Bár a kertdérházi a fűgazdák most is megtartják a csőszházban, de csősz már nem fogadnak.

A *juhderházi*ra késő ősszel, a juhok behajtása után kerül sor. Itt a juhtartó gazdák számoltatták el a juhászt, illetve megtartották vagy fogadták az új pász-

(Sarkadi Béla felvétele)

tort. Az idősebbek emlékezete szerint két birkát vágtak le és elfogyott 100–120 liter bor is. Zene, evés-ivás mellett nemcsak elintézték a gazdasági ügyeket, hanem énekeltek, táncoltak is a férfiak, mivel a nők a dérmáción nem vehettek részt. A juhtartó gazdák gyapjúnyírás után, május 20 táján is tartottak dérmációt, ezen nők is részt vehettek. A juhdezmáció ilyen-szerű módja még a felszabadulás után is tartott, de nem mindig a csöszkunyhóban rendezték meg, hanem a művelődési házat bérelték ki a gazdák erre a célra.

A most bemutatott hajdúszováti népi műemlék jellegű csöszházhoz népünk gazdálkodásával, állattartásával kapcsolatban sok szokás, hagyomány kapcsolódott. Mi-

vel a juhtartó gazdák száma megcsökkent, ma már csak a kertgazdák jönnek össze kertdezmáció keretében.

A népi műemlék jellegű épülettel kapcsolatos tevékenységet nemcsak figyelemmel kísérte a Hajdú-Bihar megyei Műemléki Albizottság, hanem dr. Angyal László, a MAB elnöke értékes könyvjutalmakban részesítette az említett fűgazdákat, a honismereti szakkör vezetőjét, s a szakkör tagságát is. A kertgazdák és a hajdúszováti honismereti szakkör számottevő érdeme, hogy a csöszkunyhó rendbehozatalával, a népi műemlék jellegű tábla elhelyezésével a figyelmet népi építészeti örökségünk felé fordította.

Dr. Szamosujvári Sándor